

HENNING MEYER

NINCS SZÜKSÉG ALAPJÖVEDELEMRE: ÖT KÖZPOLITIKAI INTÉZKEDÉS A TECHNOLÓGIAI MUNKANÉLKÜLISÉG KEZELÉSÉRE*

A technológiai munkanélküliség potenciális fenyegetése napjaink egyik legélénkebben vitatott gazdasági témája: igazgatósági tanácsok ülésein éppúgy, mint szakszervezeti irodákban, és egyre inkább a közpolitika-alkotók körében is. Noha a mindenre ráhúzható „digitális” jelzőt számtalan politikai fogalom előtagjaként láthattuk viszont az elmúlt években, az efféle átcímkezésen túl valójában nagyon kevés tartalmi vitára került sor arról, hogy ez a fenyegetés milyen átfogó közpolitikai választ igényelne. Nem tudjuk, vajon beigazolódik-e majd azoknak a vészjósló előrejelzéseknek egy része, amelyek a munkahelyek nagymértékű megszűnését vetítik előre, azt azonban tudjuk, hogy a kormányoknak jelentős munkaerőpiaci változások eshetőségére kell felkészülniük.

Az univerzális alapjövedelem (FNA) újonnan felelevenített gondolata adja a jelenleg folyó korlátozott közpolitikai eszmecserek sarokkövét. A javaslat természetesen nem új: az elmúlt évtizedekben számos változatban és több, meglehetősen különböző probléma megoldásaként is felmerült már. Mi itt csupán azzal a problémával foglalkozunk, hogy vajon az FNA megoldást jelenthet-e arra a nagymértékű technológiai munkanélküliségre vagy átmeneti munkaerőpiaci eltolódásra, amit a felgyorsult technológiai változás idézhet elő. A kérdés részletes vizsgálata egyértelművé teszi, hogy az alapjövedelem az alapvető problémák jelentős részét nem tudná megoldani. Ennek számos oka van.

Az első ezek közül az, hogy az alapjövedelem lényegében a pusztá jövedelemre szűkíti a munka értékét. Tudom, hogy sokan nem értenek egyet ezzel az érveléssel, de én így látom. A megélhetés biztosítása természetesen alapvető eleme a munkának, de a társadalmi aspektusok szintén kiemelkedően fontosak. A munka társadalmi értéke az önbecsülés elengedhetetlen forrása, a munka strukturálja az emberek életét és társadalmi szerepet biztosít számukra.

* Henning Meyer: No Need For Basic Income: Five Policies To Deal With The Threat Of Technological Unemployment, in Philippe van Parijs (ed.): *Basic Income And The Left: A European Debate*, Social Europe Edition London, 2017, 89–97.

Élethosszig tartó sérülések?

Számolni kell a munkanélküliség jelentette sérülésekkel is. Ha az emberek hosszabb időre elhagyják a munkaerőpiacot és alapjövedelemre élnek, akkor a piacra való visszatérésük esélye igen csekély lesz. A felgyorsult technológiai változás következtében a meglévő készségek valószínűleg a korábbiaknál is gyorsabban avulnak el, így igen könnyen előfordulhat majd, hogy valaki elveszti a munkavállalási képességét és többé-kevésbé tartósan beleragad az alapjövedelem-ellátásba.

Ez pedig felveti az egyenlőtlenség kérdését. Alapjövedelemmel nem lehet felszámolni azt az alapvető problémát, hogy a digitális gazdaságban lesznek, akiknek majd kiemelkedően jól megy, míg sokan mások lemaradnak. Gyakori érv, hogy ha az emberek több pénzt szeretnének, mint amennyit az alapjövedelem biztosít, akkor néhány napot dolgozhatnak mellette. Ha azonban a probléma a technológiai munkanélküliség, akkor a munkahelyek nagymértékű megszűnése miatt erre nem lesz lehetőségük. A digitális gazdaság ily módon egy, az alapjövedelem-ellátásba ragadt új *underclass* hozna létre, és egy gazdasági elitet, amely hatalmas előnyökre tenne szert. Nagyrészt megszűnne a lemaradók iránti társadalmi felelősség is, mivel az alapjövedelem finanszírozására vonatkozó elgondolások általában az egykulcsos adókon és a jóléti ellátások felszámolásán nyugszanak.

Továbbá az alapjövedelem univerzális változata a szűkös erőforrások rossz elosztását is jelentené. Attól függetlenül, hogy közvetlenül kerülne-e kifizetésre vagy valamilyen adótámogatás formájában, a jelenleg létező adórendszerek tapasztalatai alapján igen valószínűtlen, hogy a nem rászorulóknak kifizetett források teljes egészükben vissza volnának szedhetők. Miért volna egy univerzális pénzellátás jó megoldás egy specifikus problémára?

Végezetül, felmerülhet néhány súlyos dilemma azzal kapcsolatban, hogy a bevándorlók mikor válnának jogosulttá az alapjövedelemre, és hogy – az európai országok esetében – egy ilyen rendszer miként volna összeegyeztethető az Európai Unió szabad mozgásra vonatkozó szabályaival és a diszkrimináció tilalmával. Számos országban ráadásul nem lehetne egykönnyen felszámolni a jelenlegi nyugdíjrendszereket – ami szintén az alapjövedelem következménye lenne –, mivel azok erős, jogilag biztosított jogosultságokra épülnek.

Egy maréknyi alternatíva

Mindezek miatt az alapjövedelem nem tűnik megfelelő közpolitikai válasznak a technológiai munkanélküliség jelentette fenyegetésre. Mi lehetne akkor a megoldás? A következő öt sarokpontra épülő közpolitikai csomag átfogóbb és alkalmasabb megoldást jelentene.

Először is, az oktatási rendszereknek nyilvánvalóan az eddigieknél jobban kellene alkalmazkodniuk az új gazdasági realitásokhoz. Az oktatásnak kevésbé

információk megjegyzéséről kellene szólnia, inkább az információ tudássá alakítását, valamint sokféle alkalmazást lehetővé tevő kreatív, elemzői és társas készségek átadását kellene segítenie. A technológiai tudás nagyon gyorsan elavulttá válhat, de a kreativitásra, alkalmazkodásra és folyamatos tanulásra való képesség mindig értékes marad.

Másodszor, ha nagymértékű technológiai munkanélküliség lépne fel, először a megmaradó munka újraosztására volna szükség. Még ha ez nem is azt a 15 órás heti munkaidőt jelentené, amit John Maynard Keynes az unokái számára elképzelt – ésszerű közpolitikai intézkedés volna, és az első eszköze lehetne az egyensúly helyreállításának.

Harmadszor, a közpolitika-alkotóknak olyan munkahely-garancia rendszerekben kellene gondolkodniuk, amelyek kiegészítenék a rendes munkaerőpiacot. A fizetett tevékenység biztosítása akkor lépne életbe, amikor a hagyományos munkahelyek elfogytak; ez lehetővé tenné az emberek számára, hogy tevékenyek maradjanak és hasznosíthassák a képességeiket. Ha a kormányok felvállalnák a „végső munkáltató” szerepét, akkor elkerülhetővé válnának a munkanélküliség okozta sérülések, s ez ráadásul a képességek bővítését is előmozdíthatná, amennyiben – ahogyan lennie kellene – a továbbtanulás és átképzés a garantált tevékenység alapeleme volna.

Mivel egy ilyen rendszer lényegében elválasztaná egymástól a tevékenységért járó fizetést annak tartalmától, egy további közpolitikai eszközt jelentene a társadalmilag hasznos tevékenységek ösztönzésére. A munkahely-garancia például hatásos eszköze lehetne az egészségügyi és gondoskodó szektor fejlesztésének – ahol a jelenlegi demográfiai folyamatok tükrében egyre több élők munkára lesz szükség a jövőben. A programot a testmozgás és más kulturális tevékenységek helyi támogatására, és ezáltal a közösségek kohéziójának az erősítésére is fel lehetne használni.

Egy ilyen munkahely-garancia rendszert sokféle különböző közvetítő és kormányzati intézményen keresztül lehetne megszervezni. Ez természetesen nem jelentené egyfajta tervgazdaság bevezetését. Az ötlet azon az előfeltevésen nyugszik, hogy még ha a hagyományos munkahelyek meg is szűnnek vagy alkalmanként átmeneti munkanélküliség lép is fel, emberi lényekként nem fogunk kifogyni arra vonatkozó ötletekből, hogy miféle társadalmilag hasznos tevékenységekben tudnánk részt venni.

Saját tőke

A negyedik sarokpont egy ilyen rendszer finanszírozásáról szól. Biztosan érdemes újragondolni az adóztatást és ezen belül azt is, hogy miként szélesíthető az adóalap, de ez végeredményben elégtelen lehet, esetleg torzító hatású, vagy mindkettő. Ha valóban egy olyan világ felé tartunk, amelyben a legtöbb munkát robotok végzik majd, a legfontosabb kérdés az: kinek a tulajdonában vannak a robotok?

Ez pedig elvezet a közpolitikai csomag ötödik és utolsó sarkkövéhez: a tőke-tulajdonlás demokratizálásához. Ha a robotok tulajdonosai ennek a digitális szép új világnak a győztesei, akkor a lehető legtöbb embernek tulajdonossá kell válnia. Ez egyéni és makro-szinten is működhet. Vállalati szinten a „dolgozói részesedéshez” hasonló programok terjeszthetnék a tulajdonosi részesedést a munkavállalók körében, így a dolgozók jövedelme kevésbé függne a bérüktől. Makro-szinten külön erre a célra létrehozott pénzügyi eszközökre volna szükség a tőkejöveldemek újra-társadalmosítása érdekében. Ezek állami befektetési alapok lehetnének, amelyek az egyetemi alapítványokhoz vagy állami vagyonalapokhoz hasonlóan működnének, és olyan új bevételi forrásokat teremtenének, amelyeket a munkahely-garancia finanszírozására lehetne felhasználni.

Az alapjövedelem lényegében a társadalom libertárius elgondolásán nyugszik. Bevezetése a mindennapi életünk számos olyan mozzanatát individualizálná, amelyeket jelenleg közösségi alapon szervezünk meg. A fenti közpolitikai programcsomag ezzel szemben nem csupán hatásvédelmet nyújtana a digitális forradalom potenciális hátrányaival szemben, hanem lehetővé tenné a közösségek megerősítését és az egyenlőtlenségek csökkentését is.

A digitális forradalomra adandó közpolitikai válaszokról szóló vita az eljövendő évek egyik legfontosabb eszmecseréje lesz. Az alapjövedelem csak egy – és a fentiek alapján egy súlyosan problematikus – javaslat a sok közül. A problémára azonban vannak más megoldások is.

fordította: Missetics Bálint